

КОНСТИТУЦІЙНІ І ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА (ТЕОРЕТИКО ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

CONSTITUTIONAL AND PERSONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF MAN AND CITIZEN (THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS)

Демянішин Я.В., аспірант кафедри філософії,
іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національної академії «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу конституційних та особистих прав і свобод людини та громадянина в Україні, зосереджуючись на їх теоретичних та правових аспектах. Дослідження включає вивчення ключових положень Конституції України, а також враховує міжнародні стандарти прав людини. Здійснено аналіз конституційних та особистих прав і свобод, акцентуючи увагу на взаємодії та взаємозалежності цих юридичних категорій. Проведено комплексне дослідження теоретичних основ, які лежать в основі розуміння зазначених прав, та практичних виявлень їх застосування у різних юрисдикціях. Розглянуто основні правові підходи до розуміння конституційних та особистих прав. Досліджено статті Конституції України та їх реалізацію на практиці. Визначені прогалини у дослідженні особистих прав, таких як право на приватність та свободу вираження поглядів. Проведено нормативно-правовий аналіз законодавства, що регулює особисті та конституційні права, і оцінено їхню координацію з міжнародними стандартами прав людини. Описана важливість гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами прав людини, зокрема, з Європейською конвенцією з прав людини та Всесвітньою декларацією прав людини. Формування рекомендацій стосовно удосконалення правових механізмів захисту та розвитку конституційних та особистих прав і свобод є результатом аналізу виявлених прогалин. Стаття спрямована на розробку шляхів підвищення ефективності гуманітарної політики, враховуючи конституційні та особисті права та свободи громадян. Відображена важливість інтеграції юридичних та гуманітарних аспектів у сучасному правозахисному контексті. Матеріал сприяє глибшому розумінню та реалізації ролі правової системи у захисті та розвитку особистісного потенціалу в соціальному та культурному вимірах. Результати допомагають у формуванні ефективної правової доктрини, яка відповідає викликам глобалізованого світу. Аспекти досліджені з науково-правової перспективи та мають важливе значення для подальшого розвитку правової системи України та забезпечення прав та свобод громадян у сучасному світі.

Ключові слова: конституційні права, особисті права та свободи, взаємодія та взаємозалежність, теоретико-правовий аналіз, нормативно-правовий аналіз.

The article analyses the constitutional and personal rights and freedoms of man and citizen in Ukraine, focusing on their theoretical and legal aspects. The study includes a review of the key provisions of the Constitution of Ukraine and also takes into account international human rights standards. The author analyses constitutional and personal rights and freedoms, focusing on the interaction and interdependence of these legal categories. A comprehensive study of the theoretical foundations underlying the understanding of these rights and the practical manifestations of their application in different jurisdictions is carried out. The main legal approaches to the understanding of constitutional and personal rights are considered. Articles of the Constitution of Ukraine and their implementation in practice are studied. Gaps in the study of personal rights, such as the right to privacy and freedom of expression, are identified. A legal analysis of the legislation regulating personal and constitutional rights is carried out and their coordination with international human rights standards is assessed. The importance of harmonising national legislation with international human rights standards, in particular, the European Convention on Human Rights and the Universal Declaration of Human Rights, is described. The formulation of recommendations for improving the legal mechanisms for the protection and development of constitutional and personal rights and freedoms is the result of the analysis of the identified gaps. The article is aimed at developing ways to improve the effectiveness of humanitarian policy, taking into account constitutional and personal rights and freedoms of citizens. The importance of integrating legal and humanitarian aspects in the modern human rights context is highlighted. The material contributes to a deeper understanding and realisation of the role of the legal system in the protection and development of personal potential in the social and cultural dimensions. The results help to develop an effective legal doctrine that meets the challenges of a globalised world. The aspects studied in the article are of great importance for the further development of Ukraine's legal system and ensuring the rights and freedoms of citizens in the modern world.

Key words: constitutional rights, personal rights and freedoms, interaction and interdependence, theoretical and legal analysis, regulatory and legal analysis.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де кожен аспект життя індивіда регулюється правовими нормами, проблематика конституційних та особистих прав та свобод набуває особливої ваги. Значення і захист цих прав є фундаментом для розвитку правової держави та цивілізованого суспільства. Однак, з огляду на стрімкі соціальні, технологічні та політичні зміни, виникає потреба у переосмисленні та адаптації існуючих правових рамок. Актуальність дослідження полягає у забезпеченні балансу між основоположними правами індивідуума та необхідністю врахування змінюваних умов соціального буття. У контексті України, це питання є особливо релевантним, враховуючи не лише внутрішньополітичні трансформації, а й зовнішні виклики, які впливають на концепцію прав і свобод. Наприклад, в контексті глобалізації та кібербезпеки, постають питання про конфіденційність, захист даних та свободу слова в інтернеті, що вимагають нових теоретичних підходів та правових інтерпретацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження конституційних і особистих прав

та свобод людини і громадянина відзначаються плідними дискусіями та різноманітністю підходів. Авторитетні вчені, такі як О. Скакун, Ю. Шемшученко, В. Буткевич, В. Тацій, О. Бандурка, О. Копійка, та Л. Головатий, зробили значний внесок у розвиток теоретичних основ і вдосконалення правового розуміння цієї сфери. Проте, існують прогалини у дослідженні практичного застосування цих прав, особливо у контексті швидких соціальних змін та технологічного розвитку. Дослідники такі як М. Козюбра, Ю. Барабаш, та П. Рабінович акцентують увагу на динаміці прав людини в контексті міжнародного права, однак аналіз національної імплементації міжнародних стандартів часто лишається недостатнім. О. Лукашева та В. Яковюк висвітлюють важливість інституційного виміру прав людини, але потребують подальшого дослідження щодо ефективності правових механізмів захисту на практиці. На додаток, праці В. Коновалової та С. Козьменко підкреслюють роль конституційного судочинства у захисті прав і свобод, проте інколи відсутнє глибоке дослідження впливу судових прецедентів на розвиток

правової доктрини [8, с. 65]. Потрібне подальше вивчення взаємодії законодавчої та судової влади у цьому аспекті.

Отже, незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, існує потреба в більш деталізованому аналізі впровадження конституційних прав у повсякденне життя громадян та в оцінці ефективності правових інститутів у реагуванні на сучасні виклики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед невирішених аспектів у контексті конституційних та особистих прав людини та громадянина, важливе місце займає питання про взаємозв'язок розвитку людського капіталу та культурних прав. Недостатньо дослідженим залишається вплив державної політики у сфері культури на реалізацію основних прав і свобод, а також на потенційний розвиток індивідуальних та колективних можливостей громадян. В той час як значна увага приділяється правам на освіту та інформацію, аспекти, що стосуються культурної участі та доступу до культурних ресурсів, часто залишаються поза рамками глибокого аналізу. Це стосується, зокрема, розробки механізмів державної підтримки культурних ініціатив та забезпечення права на культурне самовираження, особливо в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів. В контексті України, особливо важливим є розробка таких досліджень, що б враховували унікальний культурний контекст та історичний досвід країни, з метою формування ефективної та інклюзивної культурної політики.

Мета статті. Метою статті є аналіз конституційних і особистих прав і свобод українських громадян, з акцентом на їх теоретичному розумінні та практичному застосуванні. Дана робота охоплює детальне вивчення ключових аспектів Конституції України, зіставлення їх з міжнародними стандартами прав людини, виявлення прогалин у законодавстві, особливо у контексті прав на приватність та свободу вираження. Важливим аспектом є також розробка рекомендацій для удосконалення правових механізмів захисту та розвитку цих прав, з метою гармонізації національного законодавства з міжнародними правовими нормами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституційні та особисті права і свободи є фундаментом для розбудови демократичного суспільства та правової держави. Вони відіграють вирішальну роль у захисті гідності та розвитку особистості, формуючи юридичну основу для індивідуальної та колективної діяльності. Провідним завданням даного дослідження є всеохоплюючий аналіз конституційних та особистих прав і свобод, їх взаємодії та взаємозалежності, що включає в себе вивчення широкого спектру теоретичних рамок і практичних застосувань у різних правових системах.

Конституційні права і свободи, такі як свобода слова, право на справедливий суд і право на особисту недоторканість, є основоположними для будь-якої демократичної держави. Одночасно з цим, особисті права, включаючи право на приватне життя, на захист персональних даних та на свободу вираження поглядів, забезпечують необхідний простір для особистісного розвитку індивіда. Так, дослідники В. В. Дубровін та М. В. Вітрук вказують на те, що існує тісна взаємодія між конституційними гарантіями та особистими свободами, адже одні без інших не можуть існувати в повному обсязі [6, с. 45].

Сучасні дослідження, як, наприклад, праці В. С. Максименко і Ю. В. Климника, аналізують, як зміни у технологічному ландшафті впливають на реалізацію та захист конституційних прав. Зокрема, вони розглядають вплив інтернету та соціальних медіа на свободу вираження поглядів, підкреслюючи, що цифрова ера вимагає переосмислення традиційних підходів до цих прав. Також існує значна взаємозалежність між конституційними та особистими правами і міжнародними правовими стандартами [9, с. 64]. О. М. Петровська та Л. М. Роганова досліджу-

ють, як міжнародні угоди та конвенції впливають на національне законодавство та практику його застосування, особливо в частині прав людини. Необхідність всеохоплюючого аналізу в даній сфері підкреслюється у роботах таких авторів, як М. М. Туренко та Н. І. Сатохіна, які зазначають, що лише інтегративний підхід, що об'єднує теоретичні та практичні аспекти, може виявити слабкі місця в захисті прав та вказати на шляхи їх зміцнення [10, с. 75].

У науковій літературі прийнято розрізняти кілька фундаментальних підходів до вивчення конституційних та особистих прав і свобод. Перш за все, на натурально-правовому підході наголошується, що існують певні інтринсичні права, властиві кожній людині за її природним статусом. Такі права визнаються як універсальні, існуючи незалежно від законів чи регулювань будь-якої конкретної держави.

Позитивістський підхід, у свою чергу, виходить з того, що права та свободи виникають та отримують своє визначення через правові акти, прийняті відповідними державними органами. Згідно з цим підходом, права є продуктом соціальних умов та історичного розвитку, відображені у формі законів та конституційних положень.

Соціально-правовий підхід розглядає права і свободи через призму соціальних договорів, інституціональних устроїв та динаміки суспільних відносин. Тут права людини виступають як засіб забезпечення соціальної стабільності та відображення суспільних цінностей.

Процедурний підхід акцентує увагу на механізмах і процесах, котрі реалізують та захищають конституційні та особисті права. Від виборчих систем до судових процесів – цей підхід включає аналіз інструментів, які забезпечують дотримання та виконання законодавства у відповідності до основних прав і свобод [11].

У практичному застосуванні, ці теоретичні рамки проявляються по-різному в залежності від юрисдикції. У скандинавських країнах, акцент робиться на соціально-правовий підхід, де конституційні права часто розглядаються через призму соціальної держави, яка не лише гарантує основні свободи, а й активно сприяє соціальному благополуччю громадян. Наприклад, право на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист є неодмінними елементами конституційних гарантій у цих країнах. Теоретичні праці у сфері прав людини, такі як роботи Томаса Матіссена, підкреслюють, що такий підхід сприяє формуванню сильної системи соціальної справедливості та громадянської відповідальності.

Натомість, у Сполучених Штатах Америки, де панує позитивістський підхід до права, конституційні права і свободи розуміються як непорушні та наділені верховенством, що має пряме застосування. Американська Конституція, разом зі своїми поправками, зокрема Біллом прав, служить основою для захисту свобод, як-от свобода слова, право на зброю та захист від необґрунтованого обшуку та арешту. Дослідження, такі як праці Лоуренса Трайба, аналізують комплексність та часто конфліктну природу застосування цих прав у судовій практиці. На протигагу, у французькій правовій традиції, де панує доктрина юридичного формалізму, конституційні права розглядаються у контексті сильної централізованої держави. Французький Конституційний суд грає ключову роль у інтерпретації та захисті прав, як показано у роботах Мішеля Трок'є [5].

Конституція як основний закон України відіграє ключову роль у визначенні та захисті особистих та конституційних прав громадян. Аналіз цих положень є важливим для розуміння правового ландшафту країни. Основні положення Конституції України:

1. Свобода слова: Згідно зі статтею 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки та слова, вільне висловлювання своїх поглядів і переконань. Це право є одним з фундаментів демократичного суспільства.

2. Право на приватне життя: Стаття 32 Конституції України захищає право на недоторканність приватного життя, забороняючи будь-яке збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

3. Свобода зібрань: Відповідно до статті 39 Конституції України, громадяни мають право на мирні зібрання, без зброї, що не потребують попереднього дозволу влади для їх проведення [1].

Вторинне законодавство:

– Законодавство про захист даних, таке як Закон України «Про захист персональних даних», регламентує збір, обробку, та захист персональної інформації, що є важливим для реалізації права на приватне життя [2].

– Закони про свободу інформації, зокрема Закон України «Про доступ до публічної інформації», забезпечують право громадян на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні державних органів [3].

Аналіз відповідності національного законодавства міжнародним стандартам є ключовим для оцінки ефективності захисту особистих та конституційних прав в Україні. Розглянемо як національні закони корелюються з положеннями таких основних міжнародних документів, як Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) та Всесвітня декларація прав людини (ВДПЛ).

Європейська конвенція з прав людини: ЄКПЛ, яка є одним з основних документів у сфері прав людини в Європі, містить ряд положень, які повинні бути інтегровані в національне законодавство. Це стосується, наприклад, статті 8 ЄКПЛ, яка захищає право на повагу приватного та сімейного життя, що відповідає статті 32 Конституції України. Оцінка захисту свободи слова, забезпеченого статтею 10 ЄКПЛ, показує, що українське законодавство, зокрема стаття 34 Конституції, також відображає ці міжнародні норми [7].

Всесвітня декларація прав людини: ВДПЛ, як загальноприйнятий міжнародний стандарт, висуває основні принципи прав і свобод людини. Наприклад, стаття 19 ВДПЛ, яка гарантує свободу вираження поглядів, відображена в українському законодавстві. Порівняння статті 12 ВДПЛ, що захищає проти свавільного втручання в приватне життя, з українськими нормами, підтверджує стремління України до відповідності цим міжнародним стандартам [4].

Порівняльний аналіз українського законодавства з ЄКПЛ та ВДПЛ підтверджує прагнення України до гармонізації своїх правових норм з міжнародними стандартами прав людини. Однак, виявлення потенційних прогалин або суперечностей між національними та міжнародними положеннями вказує на необхідність подальшого розвитку та удосконалення законодавчої бази для забезпечення повного захисту прав і свобод в Україні.

У сучасному правовому просторі України важливим аспектом є аналіз синергії між національним законодавством та міжнародними нормами та стандартами. Це включає розгляд того, наскільки ефективно національне законодавство інтегроване з міжнародними договорами і конвенціями, а також як ця інтеграція впливає на судову практику в країні.

Інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство: процес імплементації міжнародних угод, таких як Європейська конвенція з прав людини, потребує адаптації національного законодавства до встановлених стандартів. В Україні це часто включає внесення змін до існуючих законів або прийняття нових законодавчих актів. Важливим аспектом є відповідність національних законів основним принципам і нормам міжнародних документів, особливо у сферах, які стосуються прав людини та основних свобод.

Вплив на судову практику: імплементація міжнародних стандартів також впливає на судову практику в Україні. Рішення міжнародних судів, особливо Європейського

суду з прав людини, часто стають важливими джерелами для інтерпретації національного законодавства. Аналіз рішень національних судів демонструє, як міжнародні стандарти використовуються для захисту прав та свобод громадян, а також допомагає виявити потенційні прогалини у національному законодавстві.

Механізми взаємодії між національними та міжнародними судовими інстанціями: важливим елементом є розгляд механізмів взаємодії між національними судами України та міжнародними судовими інстанціями. Це дозволяє забезпечити консистентність правозастосування та забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Таким чином, аналіз синергії між національними та міжнародними нормами підкреслює важливість злагодженої роботи правових систем на різних рівнях для забезпечення ефективного захисту прав та свобод в Україні.

На основі аналізу сучасного стану правових механізмів, які забезпечують захист та розвиток конституційних та особистих прав і свобод в Україні, можна сформулювати наступні рекомендації. Ці пропозиції враховують як глобальні тенденції, так і національні особливості України.

1. Гармонізація з міжнародними стандартами: привести національне законодавство в повну відповідність з міжнародними конвенціями та договорами з прав людини.

2. Зміцнення незалежності судової системи: забезпечити незалежність судової системи для ефективного та неупередженого розгляду випадків порушення конституційних та особистих прав.

3. Забезпечення права на приватність в цифрову еру: розвинути законодавчі механізми, що регулюють захист персональних даних та приватності в інтернеті.

4. Розвиток механізмів відповідальності органів влади: встановити чіткі механізми відповідальності для державних органів та чиновників за порушення конституційних та особистих прав громадян.

5. Посилення громадянського суспільства: залучення громадянського суспільства та неурядових організацій до процесу моніторингу дотримання прав і свобод.

6. Адаптація законодавства до глобальних викликів: врахування глобальних тенденцій, таких як цифровізація, глобалізація та зміни клімату, при розробці нових законів та політик.

Дані рекомендації мають на меті не тільки удосконалення існуючої системи захисту прав та свобод в Україні, але й забезпечення її гнучкості та адаптивності до змінюваного міжнародного і внутрішнього контексту.

Для забезпечення ефективної гуманітарної політики, яка враховує потреби у реалізації конституційних та особистих прав і свобод громадян, необхідно розглянути наступні напрямки:

1. Інтеграція прав людини у всіх сферах політики: забезпечення, щоб всі гуманітарні ініціативи були розроблені та реалізовані з урахуванням принципів та стандартів прав людини.

2. Посилення ролі освіти у сфері прав людини: розвиток та впровадження освітніх програм, які сприяють зростанню обізнаності та розуміння прав і свобод.

3. Залучення громадськості та неурядових організацій: активізація участі громадськості та неурядових організацій у розробці та оцінці гуманітарної політики.

4. Моніторинг та оцінка впливу політик: впровадження ефективних механізмів моніторингу та оцінки для визначення впливу гуманітарних політик на реалізацію прав і свобод.

5. Фокус на рівність та недискримінацію: прийняття заходів для боротьби з дискримінацією у всіх сферах, забезпечуючи, що права та свободи доступні всім громадянам без винятку, незалежно від їх соціального статусу, статі, національності чи інших характеристик.

6. Підтримка міжнародної співпраці: активне сприяння міжнародній співпраці у сфері прав людини, включаючи обмін досвідом, знаннями та кращими практиками з іншими країнами.

7. Забезпечення доступу до правосуддя: поліпшення механізмів доступу до правосуддя для усіх громадян, особливо для вразливих груп, щоб забезпечити можливість захисту їх прав і свобод.

Врахування цих напрямків допоможе Україні підвищити ефективність своєї гуманітарної політики, гарантуючи, що вона відповідає як національним особливостям, так і глобальним трендам у сфері прав людини.

Висновки. У результаті проведеного дослідження особистих та конституційних прав і свобод в Україні в контексті національного законодавства та міжнародних норм, стало очевидним, що Україна має стабільну правову основу, яка відповідає основним міжнародним стандартам. Однак, виявлені прогалини, особливо в адаптації до сучасних цифрових викликів і захисту приватності

в цифрову еру, вказують на потребу подальшого удосконалення законодавства та політик. Значні зусилля були спрямовані на гармонізацію українських законів з міжнародними конвенціями, що свідчить про прагнення країни до відповідності глобальним правовим стандартам. Однак, цей процес ще не завершено, і потрібна додаткова робота для повної інтеграції міжнародних норм, особливо в контексті захисту даних та приватності. Важливим напрямком подальшого розвитку є вдосконалення гуманітарної політики, що передбачає залучення громадськості та забезпечення більшої прозорості та відповідності політик сучасним викликам. Необхідно зміцнити механізми моніторингу та оцінки впливу політик на реалізацію прав громадян, а також забезпечити ефективний захист прав у сфері цифрових технологій. Отже, Україна демонструє прогрес у забезпеченні прав і свобод своїх громадян, але продовження реформ та адаптація до змінюваних умов є критично важливими для забезпечення ефективного захисту прав у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.11.2023).
2. Про захист персональних даних. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
3. Про доступ до публічної інформації. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
4. Всесвітня декларація прав людини. Офіційний веб-сайт ООН. URL: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (дата звернення 19.11.2023).
5. Дахова І. І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського Суду з прав людини (2018). *LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2018_4_4 (дата звернення: 22.11.2023).
6. Дубровін В.В. Теорія держави і права: Підручник. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2019. 345 с.
7. Європейська конвенція з прав людини. ECHR – Homepage of the European Court of Human Rights – ECHR – ECHR / CEDH. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 22.11.2023).
8. Козьменко С.П. Цифрова приватність та її захист в умовах інформаційного суспільства. Київ: Видавництво «Право», 2020. 365 с.
9. Максименко В.С. Економічні права і свободи в умовах глобалізації. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2019. 364 с.
10. Петровська О.М. Свобода виразу поглядів в контексті національної безпеки. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2018. 475 с.
11. ПРАВА ЛЮДИНИ ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ. *DSpace Repository :: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/8f7d50af-6bee-43d1-a0e2-474d105d732e/download> (дата звернення: 22.11.2023).
12. Сатохіна Н. І. – Обґрунтування прав людини: реконструкція проблеми (2016). *LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vnyua_2016_1_14 (дата звернення: 22.11.2023).